

महाराष्ट्र शासन

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे

७०८, आर. बी. कुमठेकर मार्ग, सदाशिव पेठ, पुणे-४११०३०.

संपर्क क्रमांक: (020)24478122

ईमेल: cpddept@maa.ac.in

जा. क्र. राशैसंप्रप/साव्यावि/विद्यार्थी समूह/

दि.०२/०९/२०२५

प्रति,

१. उपसंचालक, प्रादेशिक विद्या प्राधिकरण (सर्व)
२. प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था (सर्व)
३. शिक्षण निरीक्षक (उत्तर, पश्चिम, दक्षिण विभाग), बृहन्मुंबई.
४. शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक/माध्यमिक), जिल्हा परिषद (सर्व)
- ५.

विषय:- राज्यातील सर्व प्राथमिक व माध्यमिक शाळांमध्ये इ. १ ली ते १२ वी च्या विद्यार्थ्यांसाठी शाळा / वर्ग स्तरावर 'विद्यार्थी समूह' (STUDENTS CLUB) स्थापन करणेबाबत

संदर्भ :- १.राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण- २०२०.

२.राज्य अभ्यासक्रम आराखडा-२०२४

३.शासननिर्णय क्र. संकीर्ण २०२४/प्र.क्र.१० /एस डी-६ मंत्रालय मुंबई दि. १५ मार्च २०२४ (SQAAF)

उपरोक्त संदर्भीय विषयान्वाये, राज्यातील सर्व प्राथमिक/माध्य. शाळांमध्ये इ. १ ली ते १२ वी च्या विद्यार्थ्यांना अध्ययनास व सर्वकष विकासात पूरक ठरतील असे विद्यार्थ्यांच्या कृतिशीलतेला, अंगभूत कौशल्याला, कल्पकतेला, सृजनशीलतेला, उर्जेला, चिकित्सक वृत्तीला आणि अनुकरणशीलतेला वाव देण्यासाठी विविध समूह स्थापन करून त्याचे सुयोग्य कार्यान्वयन करणे आवश्यक आहे. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण - २०२०, राज्य अभ्यासक्रम आराखडा- शालेय शिक्षण २०२४, PGI INDICATORS, SQAAF मधिल निदर्शकांचा यात समावेश आहे. या संदर्भाने काही विद्यार्थी समूहांची माहिती सोबतच्या यादीत दिलेली आहे.

अ.क्र	विद्यार्थी समूहाचे नाव	अ.क्र	विद्यार्थी समूहाचे नाव
१	मराठी विषय समूह	१८	आधुनिक तंत्रज्ञान समूह
२	इंग्रजी विषय समूह	१९	शालेय कार्यक्रम व्यवस्थापन समिती समूह
३	हिंदी विषय समूह	२०	सामाजिक कार्य व सर्वेक्षण समूह
४	उर्दू विषय समूह	२१	वाचन समृद्धी समूह
५	इतिहास विषय समूह	२२	समाज माध्यम व प्रसिद्धी समूह
६	भूगोल विषय समूह	२३	खगोलशास्त्र समूह
७	नागरिकशास्त्र विषय समूह	२४	माजी विद्यार्थी समूह
८	अर्थशास्त्र विषय समूह	२५	प्रगतशील विद्यार्थी समूह
९	गणित विषय समूह	२६	पाककला व परसबाग समूह
१०	विज्ञान विषय समूह	२७	व्यावसायिक शिक्षण समूह
११	क्रीडा समूह	२८	तक्रार निवारण समूह
१२	छंदनिहाय व सहशालेय उपक्रम समूह	२९	मानसिक क्षमता व आव्हानात्मक प्रश्नपेढी समूह
१३	विद्यार्थी संघटना समूह	३०	परकीय भाषा समूह
१४	चालू घडामोडी समूह	३१	समता सहकार्य समूह
१५	सामान्य ज्ञान समूह	३२	आर्थिक साक्षरता समूह
१६	स्वच्छता,आरोग्य व परिसर सुरक्षा समूह	३३	आपत्कालीन व्यवस्थापन समूह
१७	पर्यावरण संवर्धन समूह	३४	स्पर्धा परीक्षा प्रोत्साहन समूह

उपरोक्त नमूद समूहांची शाळा /वर्ग स्तरावर स्थापना, कामकाज प्रक्रिया इ. बाबत मुद्देनिहाय सविस्तर माहिती सर्व शाळांसाठी 'विद्यार्थी समूह- मार्गदर्शिका (शाळा/वर्ग स्तर)' ह्या पुस्तिकेत देण्यात आलेली आहे. सदर पुस्तिका अवलोकन करून त्यासोबत देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे आपले कार्यक्षेत्रात कार्यवाही करावी. सदर पुस्तिका ही राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे ह्या संस्थेच्या www.maa.ac.in ह्या संकेतस्थळावर https://www.maa.ac.in/documents/Vidyarthi_Samuh.pdf या लिंकवर उपलब्ध करण्यात आलेली आहे. राज्यातील प्रत्येक प्राथमिक व माध्यमिक शाळेत इ. १ ली ते १२ वी च्या वर्गांसाठी दि. १५ सप्टेंबर २०२५ पर्यंत विद्यार्थी समूहांची स्थापना करून कार्यान्वयन करणे आवश्यक राहिल.

राज्य मंडळाच्या अधीनस्थ सर्व शैक्षणिक संस्थांमध्ये (प्राथमिक, माध्यमिक शाळा व कनिष्ठ महाविद्यालयांमध्ये) विद्यार्थी संख्येप्रमाणे शक्य तेवढे विद्यार्थी समूह विद्यार्थ्यांच्या आवडी व कल लक्षात घेऊन विद्यार्थ्यांना ताण येऊ न देता दि. १५ सप्टेंबर २०२५ पर्यंत स्थापन करण्यात यावेत. सोबतच्या मार्गदर्शिकेत नमूद बाबींव्यतिरिक्तही प्रत्येक समूहाशी संबंधित इतर बाबींचा समावेशही समूहाच्या कामकाजामध्ये करता येईल. प्रत्येक विद्यार्थी किमान एका तरी समूहात समाविष्ट असेल याची खात्री करावी.

तसेच उपरोक्त विषयांव्यतिरिक्त नवीन विद्यार्थी समूह स्थापन करायचा असेल तर प्रथम तो उपरोक्त ३४ समूहांमध्ये समाविष्ट होऊ शकणार नाही याची शाळास्तरावरच खात्री करावी आणि नंतरच नवीन विद्यार्थी समूह स्थापन करावा. अशा नवीन विद्यार्थी समूहासाठी प्रथम या पुस्तिकेतील नमुन्याप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना तयार कराव्यात आणि त्याची एक प्रत DIET ला माहितीस्तव पाठवावी. यावर DIET ने योग्य ते अभिप्राय शाळेला द्यावेत. सर्व DIET नी असे प्राप्त प्रस्ताव SCERT ला आवश्यक दुरुस्त्यांसह पाठवावेत. याविषयी DIET ने एक अधिव्याख्याता यांची नोडल अधिकारी म्हणून नेमणूक करावी व सर्व शाळांना ती कळवावी. विद्यार्थी समूहांची प्रत्येक शाळेत सुयोग्य स्थापना, कार्यान्वयन व जिल्हातील विविध स्तरावर सुयोग्य समन्वयन व्हावे यासाठी सर्व क्षेत्रीय अधिकारी/पर्यवेक्षकीय अधिकारी/मुख्याध्यापक/शिक्षक यांनी पुढीलप्रमाणे जबाबदारी देण्यात येत आहे.

अ.क्र.	क्षेत्रीय अधिकारी/पर्यवेक्षीय अधिकारी /मुख्याध्यापक/ शिक्षक	जबाबदारी
१	प्राचार्य , जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था)	१.जिल्हास्तरीय आढावा व समन्वयन २.नोडल अधिकारी यांची नेमणूक व संनियंत्रण

		३.विद्यार्थी समूहाची जिल्ह्यातील शाळांमध्ये प्रभावी कार्यवाही होत असल्याची खात्री करणे.
२	शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक) व शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक)	१.सर्व प्राथमिक, माध्यमिक शाळा व कनिष्ठ महाविद्यालयांमध्ये विद्यार्थी समूहाची स्थापना करणे. २. पुस्तिकेत निर्देशित विद्यार्थी समूह संरचना व कार्यपद्धती याबाबत अंमलबजावणी करणे. ३. विद्यार्थी समूह स्थापना व कार्यवाहीचा नियमित आढावा घेणे.
२	गट शिक्षणाधिकारी	तालुकास्तरीय नियोजन, संनियंत्रण, संकलन व पर्यवेक्षण
३	विस्तार अधिकारी (शिक्षण) / केंद्रप्रमुख	बीट/केंद्रस्तरीय मार्गदर्शन, पर्यवेक्षण व संनियंत्रण
४	मुख्याध्यापक	शाळा पातळीवर समूहांची स्थापना, उपक्रम/वेळापत्रक ठरवणे व कार्यवाही करणे.
५	वर्गशिक्षक/समूह समन्वयक	विद्यार्थ्यांना प्रेरित करणे, बैठकांचे आयोजन(शिक्षक व पालक) आणि कृती अहवाल तयार करणे

विद्यार्थी समूह स्थापना,कार्यान्वयन व जिल्ह्यातील विविध स्तरावरील सुयोग्य समन्वयनासाठी मार्गदर्शक सूचना सोबत जोडलेल्या आहेत. याविषयी कोणतीही शंका असल्यास DIET मधील नोडल अधिकारी यांचेशी संपर्क करावा.

(राहुल रेखावार भा.प्र.से.)

संचालक

राज्य शैक्षणिक संशोधन वप्रशिक्षण
परिषद,महाराष्ट्र, पुणे

प्रत माहितीस्तव सविनय सादर:-

- १.मा. प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
- २.मा. आयुक्त (शिक्षण), शिक्षण आयुक्तालय, मध्यवर्ती इमारत, पुणे.

प्रत माहिती व आवश्यक कार्यवाहीस्तव:-

- १.मा. संचालक(माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), शिक्षण संचालनालय, म. रा. पुणे
- २.मा. संचालक(प्राथमिक), शिक्षण संचालनालय, म. रा. पुणे.
- ३.मा. संचालक(योजना), शिक्षण संचालनालय, म. रा. पुणे
४. विभागीय शिक्षण उपसंचालक (सर्व)
५. शिक्षणाधिकारी (योजना),जिल्हा परिषद (सर्व)
६. गटशिक्षणाधिकारी (सर्व)

विद्यार्थी समूह - मार्गदर्शक सूचना

(शाळा/वर्गस्तर)

- १) प्रत्येक शाळेत मुख्याध्यापक व शिक्षक यांनी विद्यार्थी समूह स्थापन करून कार्यान्वित करणे आवश्यक राहिल. शालेय अभ्यासक्रमाशी सुसंगत असे समूहातील उचित उपक्रम निवडावेत. तसेच उपक्रमांची पुनरावृत्ती टाळावी.
- २) समूहासाठीच्या मार्गदर्शिकेत विहित केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार प्रत्येक समूहाची अंमलबजावणी करणे अपेक्षित आहे. तथापि शाळांनी याबाबत गरजेनुसार उचित कार्यवाही करावी.
- ३) समूहांची निवड करताना स्थानिक विविधता, वैशिष्ट्य, उपलब्धता, गरजा, शाळा/ वर्गाची विद्यार्थी संख्या यांचा प्राधान्याने विचार करावा.
- ४) समूहांमध्ये विद्यार्थ्यांची निवड करताना विद्यार्थ्यांची आवड, कौशल्य, व व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या गरजा विचारात घ्याव्यात. तसेच सदर समूह निवडीबाबत त्यांना ताण येणार नाही याची काळजी घ्यावी.
- ५) समूहाच्या सुयोग्य कार्यान्वयनासाठी आवश्यकतेनुसार मासिक / द्विमासिक/त्रैमासिक / सहामाही/वार्षिक बैठक घेणे बंधनकारक आहे.
- ६) वर्गातील कोणत्याही विद्यार्थ्याला क्षमतेनुसार एकापेक्षा अधिक समूहात सहभागी करून घेता येईल.
- ७) समूहाद्वारे आयोजित करावयाचे उपक्रम निवडण्याची लवचिकता मुख्याध्यापकास राहिल.
- ८) शालेय विषयांशी पूरक अशा अधिकाधिक समूहांची शाळा/वर्ग स्तरावर स्थापना करावी.
- ९) वर्गाचा स्तर, वयोगट व समूहाचे उद्देश विचारात घेऊन शाळा व वर्ग पातळीवर समूहाची स्थापना करावी व समूहाचा मार्गदर्शक/सुलभक म्हणून संबंधित शिक्षकाने जबाबदारी पार पाडावी.
- १०) शाळा / वर्ग स्तरावर स्थापन केलेल्या समूहाचे योग्य समन्वयन मुख्याध्यापकांनी करावे.
- ११) मुख्याध्यापकांनी समूह स्थापना व कार्यान्वयनाचा अहवाल गटशिक्षणाधिकारी यांचेकडे सादर करावा.
- १२) सर्व गट शिक्षणाधिकारी, शिक्षण विस्तार अधिकारी व केंद्रप्रमुख यांनी विद्यार्थी समूहाचे सतत मार्गदर्शन, पर्यवेक्षण व संनियंत्रण करावे.
- १३) प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था आणि शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक/माध्यमिक) यांनी शाळाभेटी दरम्यान विद्यार्थी समूहाचे सुयोग्य संनियंत्रण करावे.
- १४) शाळेबाहेरील तज्ञ व्यक्तीही समूहाशी जोडल्या जातील हा प्रयत्न करावा.
- १५) कोणत्याही मार्गदर्शक/सुलभक शिक्षकाने २/३ वर्षांत आपली भूमिका उत्तरोत्तर कमी करून विद्यार्थ्यांना अधिकाधिक कार्यप्रवण करावे.

विद्यार्थी समूह उपक्रम जिल्हा नोडल अधिकारी यादी

अ.नं.	जिल्ह्याचे नाव	नोडल अधिकाऱ्याचे संपूर्ण नाव	पद	कार्यालय	संपर्क क्रमांक	ईमेल आयडी
1	नागपूर	डॉ. हेमलता बंबाल	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, नागपूर	967314422	abirgfadanvis@gmail.com
2	वर्धा	नवले संजय खंडू	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, वर्धा	9284748009	sknavale1978@gmail.com
3	भंडारा	संजयकुमार मेश्राम	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, भंडारा	9423223249	sanjymeshra@gmail.com
4	गोंदिया	डॉ. नरेश वैद्य	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, गोंदिया	9422581234	vaidyagad@gmail.com
5	चंद्रपूर	वैशाली नामदेव येगोलपवार	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, चंद्रपूर	9405520580	vaishaliyegolapwar@gmail.com
6	गडचिरोली	डॉ. कल्पना तुकाराम बनकर	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, गडचिरोली	7741085230	kalpanatbankar@gmail.com
7	अमरावती	प्रविण राठोड	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था अमरावती	7038611575	pravinrathod75@gmail.com
8	बुलढाणा	सुखदेव देठे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था बुलढाणा	8888121813	sukhdeod1983@gmail.com
9	यवतमाळ	डॉ. भाऊराव चंदुजी राठोड	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, यवतमाळ	8275221651	mr.rathodcom@gmail.com
10	वाशिम	विलास प्रकाश कडाळे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, वाशिम	7499581483	vilaskadale84@gmail.com
11	अकोला	विजयसिंग बाबुसिंग राठोड	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, अकोला	9325285397	vijaybrathod10@gmail.com
12	नाशिक	श्रीम. रंजना लोहकारे	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, नाशिक	9422752524	ranjanalohokare@gmail.com
13	धुळे	भालचंद्र आर. पाटील	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, धुळे	9702673495	bhalchandrapatil0007@gmail.com
14	नंदुरबार	श्री. प्रदीप श्रावण पाटील	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, नंदुरबार	9890872400	pradippatilke@gmail.com
15	अहिल्यानगर	श्रीमती रमिता कापसे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, संगमनेर, जिल्हा अहिल्यानगर	9822609696	smitakapase14@gmail.com
16	जळगाव	डॉ. शिवाजी ठाकूर	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, जळगाव	9372822051	shivajisthakur@gmail.com
17	छत्रपती संभाजीनगर	डॉ. मंजुषा सुधाकरराव क्षीरसागर	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, छत्रपती संभाजीनगर	7972095585	Kshirsagar.manjusha@yahoo.in
18	परभणी	प्रजा रोडे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, परभणी	8329612095	pradnyarode77@gmail.com
19	हिंगोली	श्रीमती जयश्री कैलासराव आठवले	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, हिंगोली	8390727532	athwalejk@gmail.com
20	बीड	डॉ. भागिरथी नारायण गिरी	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था अंबाजोगाई जिल्हा बीड	9423696989	gbhagirathi1@gmail.com
21	नांदेड	शिवाजी शामसुंदर साखरे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था नांदेड	9158065044	sakharess358@gmail.com
22	धाराशिव	उमेश अच्युत नरवडे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, धाराशिव	9921902265	umesh.narwade@gmail.com
23	जालना	श्री. राजाराम पंढरीनाथ टकले	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, जालना	9405469598	taklerp@gmail.com
24	लातूर	डॉ. जगन्नाथ संतराम कापसे	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, मरुड जिल्हा लातूर	9970998234	kapsejagannath@gmail.com
25	रत्नागिरी	डॉ. लवू आचरेकर	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, रत्नागिरी	9423406038	lavdeep25@gmail.com
26	पालघर	तृप्ती नंदकुमार जांघळेकर	साधन व्यक्ती	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, पालघर	8554949808	trupti0288@gmail.com
27	ठाणे	संतोष दौंड	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, ठाणे	7517676777	santoshdaund0@gmail.com
28	मुंबई शहर	श्री कुमार दत्त पाटील	अधिव्याख्याता	प्रादेशिक विद्या प्राधिकरण मुंबई	9881766492	kumarpatil787@gmail.com
29	उपनगर	श्री कुमार दत्त पाटील	अधिव्याख्याता	प्रादेशिक विद्या प्राधिकरण मुंबई	9881766492	kumarpatil787@gmail.com
30	सिंधुदुर्ग	डॉ. संदिप अप्पाराव पवार	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था सिंधुदुर्ग	9604022540	pawarsandip56@gmail.com
31	रायगड	सुवर्णा तोरणे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, पनवेल	98811250912	
32	पुणे	डॉ. विकास गरड	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था पुणे	9422644486	vgarad@gmail.com
33	सातारा	श्री रमेश बापू कोरे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, फलटण जिल्हा - सातारा	8275918982	koreramesh2@gmail.com
34	कोल्हापूर	श्रीमती तेजस्विनी आळवेकर	वरिष्ठ अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, (डायट) कोल्हापूर	7719819499	talawekar@maa.ac.in
35	सोलापूर	डॉ. गजेंद्र जमादार	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था वेळापूर सोलापूर	9595365511	gtjamadar@gmail.com
36	सांगली	श्रीम. स्वाती पेटकर	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, सांगली	9421724830	